

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn sallimisesta

Taustaselvitys

Määritelmät

Tämä on Sateenkaariperheet ry:n ja Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n yhteinen lausunto.

- Erinomaista, että ilmiötä kuvataan sukupuolineutraaleilla määritelmillä.
- On tärkeää, että lakia säädettäessä käsitellään korvauksen ja palkkion eroa, koska rajanveto on häilyvä. Tulkinnasta ei saa tulla niin tiukkaa, että synnyttäjä ei voisi saada korvatuksi sekä suoria kulujaan että tulonmenetyksiään.
- Yksilön autonomiaa kannattavat ja paternalistiset argumentit voidaan yhdistää luomalla malli, joka mahdollistaa ihmisen päättää omasta kehostaan lainsäädännön luoman turvakehikon puitteissa.

Tieteellinen tutkimustieto

- Selvityksessä esiin tuodut tutkimustulokset vertautuvat kiinnostavasti sekä sateenkaariperheitä että lahjasolujen avulla lapsen saaneita perheitä koskevien tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan lapset voivat näissä perheissä vähintään yhtä hyvin kuin muissa perheissä, sekä joiltain osin jopa paremmin – positiivisia eroja tuntuvat selittävän vanhempien erityinen motivaatio ja omistautuminen vanhemmuudelle. Tutkimusten mukaan vanhemmat ovat sitoutuneita lapseen, lapsi on ollut hyvin toivottu ja lapsen saamiseksi on panostettu paljon. Lapsiperheellistymistä punnitaan hyvin tarkasti, eikä prosessiin lähdetä ilman syvää harkintaa. Tätä prosessia ohjaa vahvasti myös lahjasoluneuvonta sekä Sateenkaariperheet ry:n toteuttama sateenkaariperheiden perhevalmennus. Lapset kokevat taustansa normaaliksi, kun ovat saaneet kasvaa tietoon alkuperästään.
- Selvityksessä mainitaan, että suurin osa ei pitänyt yhteyttä sijaissynnyttäjäänsä, mutta oli kiinnostunut hänestä. Tämä on yhteneväinen tulos lahjasolutaustaisten lasten ajatusten kanssa. Tosin lahjasolutaustaisten lasten kiinnostus lahjoittajaa kohtaan kytkeytyy yhteiseen geeniperimään

ja haluan tuntea paremmin itseään. Tämä ei välttämättä liity sijaissyntytyksiin, jos lapsi on syntynyt aiottujen vanhempien omista sukusoluista. Silti tieto omasta taustasta kuuluu lapselle.

- Kohdunsiirtoja argumentoidaan sillä, että aiottu vanhempi kantaa tällöin riskin oman lapsensa raskaudesta, eikä sijaissyntyttävä joutu tätä riskiä kantamaan. Kohdunsiirrossa laitetaan kuitenkin toinen ulkopuolinen henkilö kantamaan merkittävää riskiä. Kohdun luovuttaja pistetään melkoiseen riskiin, jotta joku muu kuin hän saisi lapsen. Kohdunsiirto voi olla tulevaisuudessa yksi mahdollisuus lapsiperheellistyä, mutta se ei ole realistinen vaihtoehto nyt tässä hetkessä ja tuskin ihan lähitulevaisuudessakaan. Kohdunsiirto ei myöskään teoriassakaan sovellu kaikkiin niihin tilanteisiin, joissa sijaissyntytystä toivottaisiin.
- Kohdunsiirtoa ei tule tarkastella korvaavana vaihtoehtona sijaissyntytyksjärjestelylle vaan omana lapsettomuuden hoitokeinona niissä tapauksissa, joilla ei synnyntäisen rakennepoikkeavuuden tai kohdunpoiston seurauksena ole kohtua.

Sijaissyntytykset Suomessa

- Selvityksessä tuodaan esiin Ruotsissa tapahtunut oikeudenpäättös, jossa tuomioistuin perui aiotun äidin adoptiopäätöksen, koska isä peruutti suostumuksensa adoptioon adoption vahvistamisen jälkeen. Tämän seurauksena lapsen oikeudellisiksi vanhemmiksi jäivät isä ja hänen siskonsa. Selvityksessä jää avonaiseksi, miksi Ruotsin tapaus on relevantti. Selvityksessä ei avata sitä, miksi tuomioistuin teki niinkin hätkähdyttävän päätöksen, että kumosi jo tehdyn adoptiopäätöksen, kun toinen vanhempi muutti mieltään jälkikäteen. Lisäksi aitona ongelmana tuskin voidaan pitää sitä, että veli ja sisko vahvistetaan saman lapsen oikeudellisiksi vanhemmiksi, kun kyseisessä tapauksessa he eivät myöskään olleet yhdessä lapsen geneettisiä vanhempia. Kyse on yksittäistapauksesta. Tämänkaltaisen tilanteen syntymistä voitaisiin estää tehokkaasti kaikkia osapuolia koskevalla sijaissyntytyksineuvonnalla, joissa asioista on keskusteltu ja sovittu etukäteen.
- Selvityksessä mainittu ruotsalaisen sijaissyntytyksjärjestelyitä välittäneen toimijan mainos ei liene ollut rikos, koska sitä ei ole käsitteäksemme kriminalisoitu Suomessa. Näkemyksemme mukaan asian esille nostaminen ei ole perusteltua.
- On hienoa, että suomalainen tuomioistuinlaitos on kyennyt pitämään lapsen edun keskeisenä perusteena sijaissyntytystilanteitakin koskevissa vanhemmuuden vahvistamispäätöksissään myös nykytilanteessa, kun lainsäätäjät pyrkii kriminalisoimaan sijaissyntytystä lapsen edun vastaisilla toimilla.

Sijaissyntytyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

- Selvityksessä on hienoa, että kansainvälistä vertailua on tehty paljon laajemmin kuin yleensä, myös Euroopan ulkopuolisista maista. Selvityksestä näkee, että eri maissa on hyvin erilaisia tapoja toteuttaa sijaissyntytyksjärjestelyjä. Selvityksestä näkee kuitenkin myös sen, että länsieurooppalaiselle sijaissyntytyksmallille on muodostunut joitakin yhteisiä pelisääntöjä. Onneksi Suomea rohkeammat maat ovat jo lähteneet etsimään ratkaisuja. Me voimme oppia näistä malleista. Selvityksen esittämässä mahdollisissa sääntelymalleissakin näkyy hyvin ulkomaisten hyvien käytäntöjen omaksuminen.

- On selvää, että sijaissynnytykseen tarvitaan erittäin kipeästi kansainvälistä sääntelyä. Tämä kuitenkin vaatii, että ensin tulee olla hyviä kansallisia sääntelymalleja, että esimerkiksi Haagissa voidaan edetä kansainvälisen sääntelyn kanssa. Tämä on yksi peruste säädellä asiasta Suomen kaltaisessa oikeusvaltioperiaatteeseen sitoutuneessa valtiossa.
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linja alkaa olemaan aika selkeä vanhemmuuden vahvistamisen osalta sijaissynnytystilanteissa, ja hyvä että Suomi seurannut sitä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö ei kuitenkaan vaadi toisen valtion syntymätodistusten tai vanhemmuuspäätösten hyväksymistä sijaissynnytystilanteissa, mistä syystä olisikin tärkeää, että EU-komission tuore ehdotus vanhemmuuden kansainvälisestä sääntelystä sisältäisi myös sijaissynnytyksen.
- Veronan periaatteista olisi ollut kiinnostavaa kuulla lisää, koska sekä YK:n lapsen oikeuksien komitea että lasten hyväksikäytön estämisen erityisraportoiija ovat pitäneet sitä hyvänä lähtökohtana sijaissynnytyksen sääntelylle. Veronan periaatteiden tavoitteena on nimenomaan taata sijaissynnytysjärjestelyllä syntyneen lapsen edun ja oikeuksien turvaaminen, ja periaatteiden on tarkoitettu toimivan tukena lainsäädännön kehittämisessä.
- Tanskan tilanne on erityisen kiinnostava suomalaisen sijaissynnytyslainsäädännön näkökulmasta, ja sitä avattiinkin selvityksessä kiitettävästi. Toisaalta Islannin hallituksen ehdotuksia ei avattu selvityksessä, vaikka ehdotukset ovat ainoat pohjoismaiset hallituksen esitykset ilmiön säätelemiseksi. Vaikka esitykset eivät tulleet säädetyiksi laiksi, ne voisivat toimia käyttökelpoisena pohjana Suomen lainsäädäntöprosessiin.
- Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että kansainvälisessä sääntelyssä on tapahtumassa paradigman muutos sijaissynnytysjärjestelyt mahdollistavaan suuntaan, ja on tärkeää, että Suomen lainsäädäntö on mukana tässä muutoksessa.

Kansallinen malli

Rinnasteiset sääntelymallit

Tämä on Sateenkaariperheet ry:n ja Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n yhteinen lausunto.

- Kysymys rinnasteisista sääntelymalleista on olennainen. Hyvä, että tämä on huomioitu selvityksessä näinkin laajasti. Selvitys tulee nähdäksemme oikeaan johtopäätökseen: sijaissynnytyksen sääntelyä ei voi rinnastaa suoraan mihinkään tällä hetkellä säänneltyyn ilmiöön.
- Sijaissynnytystä ei voida ratkaista tarkastelemalla sitä ainoastaan hoitokontekstissa, kuten keskustelussa sijaissynnytyksestä hyvin helposti tapahtuu. Hedelmöityshoidot ovat vain yksi ulottuvuus laajemmassa ilmiössä. Keskeisiä näkökulmia ovat esimerkiksi perhesuhteiden vahvistaminen ja oikeusturva, perhe-elämän suojelu, sopimusvapaus ja perheellistymismahdollisuudet.
- Sijaissynnytys saattaisi olla tarkoituksenmukaista säädellä omassa laissaan. Asialla on merkittäviä yhtymäkohtia hedelmöityshoito-, vanhemmuus- ja adoptiolakeihin, mutta sijaissynnytyksen periaatteet eivät rinnastu täysin mihinkään näistä, kuten selvitys ansiokkaasti tuo

esille. Vanhemmuuslainsäädäntö ei kykene huomioimaan tarvetta neuvonnalle ja psykososiaaliselle tuelle. Adoptio taas on lastensuojelua, josta sijaissyntytyksessä ei ole kyse.

- Sijaissyntytyssääntely on valmisteltava laajapohjaisesti. Valmistelu on tehtävä laajapohjaisessa työryhmässä, jossa erityisesti tulee varoa sitä, että hoidollinen näkökulma korostuu liiaksi. Mukana täytyy olla myös järjestöjä ja tutkijoita perhe-elämän, lapsen oikeuksien ja yhdenvertaisuuden asiantuntijoina.

Sijaissyntytyksjärjestelyiden valvonta

- Sijaissyntytyksjärjestelyihin sopii selvityksen mainitsema etukäteisvalvontaan painottunut malli. Tähän on erilaisia malleja, joista yksi on lahjasoluhoidoihin vertautuva malli, jossa lainsäädäntö vaatisi määritellyn neuvonnan läpikäymistä, hoitosuostumusta ja muita prosessuaalisia vaatimuksia edellytyksenä järjestelylle. Toinen mahdollisuus on selvityksessä ehdotettu raskaampi adoptiolupaan vertautuva lupamalli, joka edellyttäisi neuvonnan läpikäymisen, hoitosuostumuksen ja muiden prosessivaatimusten lisäksi viranomaisen lupapäätöstä.
- Olemme kannattaneet kevyempää neuvontaan ja hoitosuostumukseen perustuvaa mallia, mutta lupamallikin voi olla perusteltavissa, kunhan pidetään kirkeästi mielessä, että sijaissyntytykslupaa varten on hyvin erityyppiset vaatimukset kuin adoptiolupaa varten. Adoptiossa etsitään erityistarpeisille lapsille vanhempia, joilla on erityisiä valmiuksia. Adoptiossa on eri tavalla perusteita arvioida myös hakijoiden valmiuksia vanhempina. Tässä mielessä sijaissyntytykslupaa ratkaistaessa pitäisi soveltaa erilaisia perusteita kuin adoptiolupaa ratkaistaessa. Sijaissyntytyksstilanne rinnastuu hedelmöityshoidoihin siinä, että tarkoituksena on, että perheeseen syntyy uusi lapsi, joka asuu perheessä alusta alkaen. Lahjasoluneuvonnassakaan ei ole tarkoitus arvioida valmiuksia vanhemmuuteen, mutta tärkeää on varmistaa se, että lapsella on turvallinen ja vakaa kasvuympäristö.
- Lupa tai päätös järjestelyyn ryhtymisestä pitäisi perustua vanhemmuuden arvioinnin sijaan prosessuaalisille vaatimuksille esimerkiksi onko tehty sopimus/hoitosuostumus, onko se vahvistettu lain edellyttämällä tavalla ja onko käyty säädetty neuvonta.
- Lupamallin vahvuus on siinä, että viranomaispäätöksestä on mahdollista valittaa.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

- Sijaissyntytyssääntelyn lähtökohtana pitää olla: ”Kaikkien niiden henkilöiden kohdalla, joille raskaaksi tuleminen ja/tai synnyttäminen ei ole mahdollista tai turvallista, tulee voida harkita sijaissyntytyksjärjestelyn mahdollisuutta. Yhdenvertaisuuden tulee olla kantava periaate.”
- Käsitys yhdenvertaisuudesta hedelmöityshoidoissa on kehittynyt: hallinto-oikeuksien päätösten mukaisesti hedelmöityshoidoissa ei ole enää mahdollista rajata hoitoja esimerkiksi perhemuodon ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Ei voi ajatella, että sijaissyntytyksien osalta poikettaisiin tästä periaatteesta. Viimeisimpänä sukupuolen vahvistamista koskevan lain voimaantulo 4.3.2023 mahdollisti hedelmöityshoitojen antamisen oikeudellisesta sukupuolesta riippumatta.

- Tulkitsimme selvityksen tarkoittavan, että mahdollisuus harkita sijaissynnytystä tulisi olla myös cissukupuolisilla itsellisillä miehillä ja miespareilla sekä transsukupuolisilla naisilla. Tämä olisi meidän mielestämme tarpeen kirjoittaa auki selkeämmin. Olisi myös syytä mainita hoitoindikaationa sukupuoli- tai kehodysforia, joka joissain tilanteissa estää raskaaksi tulemisen tai tekee siitä vaarallista henkilön terveydelle. On huomioitava myös, että useisiin intersukupuolisuuden tiloihin liittyy kyvyttömyys raskauteen.
- Toiminnan käynnistäminen selvityksen ehdottomalla tavalla ajallisesti porrastetusti eri indikaatioiden osalta EI OLE MITENKÄÄN mahdollista yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta, eikä sellaista tule edes selvittää.
- Selvityksessä esitettyä geneettisen yhteyden vaatimusta ei tule säätää laissa. Se on kohtuuton vaatimus ennen kaikkea itsellisille vanhemmille. Jos on kyse parista, ainakin toisella on toimivat sukusolut suuremmalla todennäköisyydellä kuin itsellisellä vanhemmuutta toivovalla henkilöllä. Parienkin kohdalla vaatimus on kohtuuton ja tarpeeton. Lahjasoluhoidoissakaan Suomen lainsäädäntö ei vaadi geneettistä yhteyttä kumpaankaan vanhempaan.
- Selvityksessä geneettisen yhteyden vaatimusta perustellaan sillä, että geneettinen yhteys varmistaisi vanhempien sitoutumisen lapseen. Tämä ei pidä paikkaansa. Lapsen vanhemmuus tai lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde ei perustu genetiikkaan. Sijaissynnytyksellä, lahjasoluhoidojen avulla tai adoption kautta perheeseen saadut lapset ovat tutkimus- ja kokemustietoon perustuen hyvin toivottuja ja vanhemmat ovat hyvin sitoutuneita lapseen. Sijaissynnytyksprosessi on kaikinensa hyvin vaativa, eikä prosessiin lähdetä hetken mielijohteesta. Sijaissynnytyksprosessi vaatii monenlaisia resursseja aiotuilta vanhemmilta ja myös aiottujen vanhempien saama neuvonta on tässä merkittävässä roolissa. Toisille geneettinen yhteys on merkittävä ja tällöin geneettinen yhteys lapseen voi ratkaista sen, eteneekö aiottu vanhempi sijaissynnytyksjärjestelyssä neuvonnasta eteenpäin. Toisille lapsitoiveen täytyminen on tärkeintä, eikä geneettisellä yhteydellä nähdä olevan sen suurempaa merkitystä. Toki lapsen tulee kasvaa tietoon omasta taustastaan ja hänellä tulee olla mahdollisuus selvittää mahdollinen sukusolujen lahjoittaja täysi-ikäistytyään. Geneettisellä yhteydellä ei ole väliä lahjasoluhoidoissa tai adoptiossa, eikä perhesuhteiden tunnustuksessa tietääksemme ole näiden osalta ollut ongelmia. Miksi näin olisi sijaissynnytyksen kohdalla, jos juridinen vanhemmuus on vahvistettu.
- Kansainvälinen vertailu osoittaa, että vaatimus geneettisestä yhteydestä lapseen on yleinen, mutta se ei ole yksimielinen käytäntö. Suomessa tätä ei tulisi vaatia, koska sillä ei ole merkitystä järjestelyiden riskien pienentämisessä. Geneettisen linkin vaatimusta perustellaan selvityksessä myös sillä, että muut maat tunnustaisi sijaissynnytyksen perusteella vahvistetun vanhemmuuden todennäköisemmin, jos se perustuu geneettiseen yhteyteen. Ehkä näin voisi jossain tilanteissa olla, mutta se ei ole nähdäksemme riittävä syy rajoittaa muiden vanhemmuutta toivovien mahdollisuuksia.

Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

- Avioliitossa olevankin tulee voida toimia sijaissynnyttäjänä. Tämän mahdollisuuden epäämiseen ei riitä perusteeksi se, että se olisi hankalaa nykyisen vanhemmuuslain takia. Vanhemmuuslaki tulee muuttaa tämän mahdollistamiseksi, joko poistamalla isysoletus tai jollakin muulla tavalla. Ulkomaiset lainsäädännöt usein miten mahdollistavat sen, että avioliitossa olevankin voi toimia sijaissynnyttäjänä. Avioliitossa olevan sijaissynnyttäjän tapauksessa ja ylipäättään silloin,

kun sijaissynnyttäjällä on vakituinen kumppani, neuvonnassa huomioitaisiin myös kumppani/aviopuoliso. Tämä käytäntö on myös lahjasoluneuvonnassa. Sijaissynnyttäjän lapsille, puolisolle ja muille perheenjäsenille pitää kertoa asiasta ja antaa mahdollisesti myös neuvontaa, mutta ei asettaa heitä portinvartijaksi.

- Selvityksen ongelmallisin esitys on, että sijaissynnyttäjän pitäisi olla aiotun äidin läheinen, jolloin aiotun isän läheinen ei tulisi kyseeseen. Tällaista ei tule missään nimessä säätää. Selvityksen perusteluissa vaatimukselle viitataan jo edellä mainittuun Ruotsin yksittäistapaukseen. Rajaamalla sijaissynnyttäjähokkaat aiotun äidin läheisiin, itsellinen mies tai miespari ei voisi edes teoriassa tulla vanhemmaksi sijaissynnytysjärjestelyn avulla.
- Sijaissynnyttäjän rajaamista aiotun äidin puolen läheisiin perustellaan selvityksessä ymmärtääksemme kahdella eri argumentilla. Ensinnäkin viitataan edellä mainittuun Ruotsin tuomioistuinpäätökseen, jossa poikkeustilanteessa seurasi, että sisarukset toimivat lapsen oikeudellisina vanhempina. Kuten aiemmin on mainittu sisarusten toimiminen oikeudellisina vanhempina ei ole todellisuudessa aito ongelma. Aiotun äidin vanhemmuuden kumoaminen Ruotsin esimerkin mukaisessa tilanteessa tulisi taas estää muilla tavoin kuin sulkemalla puolet mahdollisista sijaissynnyttäjistä lähtökohtaisesti järjestelyiden ulkopuolelle.
- Toinen esitetty perustelu aiotun äidin puoleisen läheisen vaatimukselle on vielä ongelmallisempi. Selvitys toteaa: ”Jos sijaissynnyttäjä olisi aiotun äidin lähisukulainen tai muu hyvin läheinen henkilö, todennäköisyys sijaissynnyttäjäksi ryhtymiseen puhtaasta auttamisen halusta on suurempi kuin jos sijaissynnyttäjä ja aiottu äiti ovat tutustuneet toisiinsa vasta äskettäin.” Miten aiotun äidin läheinen todennäköisemmin toimisi puhtaasta auttamisen halusta kuin isän läheinen? Eikö kyse ole täysin symmetrisestä tilanteesta? Miten tällä voi perustella sitä, että sijaissynnyttäjä ei saisi olla isän läheinen?
- Vaikka useimmissa tilanteissa sijaissynnyttäjänä toimiva on luultavasti aiottujen vanhempien lähipiiristä, katsoisimme, että myös lähipiirin ulkopuolelta pitäisi voida toimia sijaissynnyttäjänä. Laadukkaan ja kattavavan, kaikkia osapuolia koskevan sijaissynnytysneuvonnan avulla voidaan varmistaa auttamisen haluun liittyvä motivaatio ja se, että palkkiota ei makseta.
- Tuottoa tavoittelemattomien järjestöjen toimimiseen sijaissynnytystä tarvitsevien ja altruistiseen sijaissynnyttämiseen halukkaiden yhteen tuomisessa ja keskustelutukena tulisi suhtautua valmistelussa lähtökohtaisesti positiivisesti.

Muut hoidon edellytykset

- Terminologisesti voidaan haluttaessa puhua hoitosuostumuksesta sopimuksen sijaan, kunhan sen ei anneta hämärtää sitä tavoitetta, että osapuolet laitetaan suunnittelemaan ja keskustelemaan keskenään järjestelyn lukuisista puolista mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja selkeästi. Ennakollinen neuvonta, neuvottelut ja sopimukset estävät tehokkaimmin sijaissynnytysjärjestelyjen ongelmia.
- Meidän nähdäksemme sijaissynnytyksen yhteydessäkin voisi puhua myös sopimuksesta, kunhan se olisi ehdottamamme kaltainen sopimus, jossa sijaissynnyttäjällä olisi aina lähtökohtainen veto-oikeus pitää vanhemmuus viime kädessä itsellään. Selvityksen huomion mukaisesti lapsen aikaansaamisesta ja lapsen luovuttamisesta ei voida sopia, mutta lukuisista sijaissynnytysjärjestelyihin liittyvistä muista asioista voidaan ja on myös hyvä sopia, esimerkiksi

palveluista, vakuutuksista, kulukorvauksista, aikatauluista, asumisjärjestelyistä, neuvotteluista, yhteydenpidosta jne.

- Jos säätelyssä ei oteta huomioon mahdollisuutta niin sanottuun koti-inseminaatioon, tulee huolehtia, että järjestelyt ovat yhdenvertaisesti avoinna kaikille niitä tarvitseville, kaikissa taloudellisissa tilanteissa. Näin osaltaan huolehditaan siitä, ettei sijaissynnytysjärjestelyjä toteutettaisi kotikonstein ilman kaikkia osapuolia koskevaa asianmukaista neuvontaa ja sopimuksia.

Raskauden kulku ja lapsen syntymä

- Suomen lainsäädäntö lähtee siitä, että raskaana olevalla henkilöllä on itsemääräämisoikeus raskaudenaikaisen hoidon suhteen.
- Näkemyksemme mukaan on ehdottoman tärkeää, että niin raskaana olevalle henkilölle kuin aiotulle vanhemmalle/ vanhemmille tarjotaan raskauden aikana neuvontaa ja keskustelutukea. Tämä on tärkeää, jotta osapuolten on mahdollista työstää mahdollisia huolia ja pelkoja ennakoivasti. Tämä tukee kaikkien osapuolten hyvinvointia ja ennen kaikkea se on lapsen edun mukaista.
- Tukea ja neuvontaa tulee olla tarjolla kaikille osapuolille myös lapsen syntymän jälkeen, jotta varmistetaan se, että lapsi kasvaa tietoon taustastaan ja vanhemmat saavat tarvitsemaansa tukea. Esimerkiksi Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n Helminauha-hankkeessa kehitetty ja toteutettu lahjasoluilla lapsen saaneiden vanhempien perhevalmennus toimisi kattavana neuvonnan pohjana sijaissynnytysjärjestelyillä lapsen saaneille vanhemmille. Sijaissynnytysjärjestelyillä alkunsa saaneilla lapsilla tulee olla oikeus kasvaa tietoon taustastaan, kuten lahjasukusoluilla alkunsa saaneiden lasten osalta on määritelty hedelmöityshoitolaissa. Lapsen syntymän jälkeen tarjottavan neuvonnan ja perhevalmennuksen avulla huolehdittaisiin vanhempien valmiuksista tuottaa tämä tieto lapselle. Helminauha-hankkeen perhevalmennuksissa tutkitun tiedon tarjoaminen sekä vertaisten kanssa kokemusten jakaminen ovat merkittävästi vahvistaneet perhevalmennuksiin osallistuneiden vanhempien valmiuksia puhua lapselle hänen taustastaan sekä käsitellä lapsen alkuperään liittyviä kysymyksiä. Helminauha-hankkeen perhevalmennukseen on jo nyt hakeutunut sijaissynnytysjärjestelyjen avulla lapsen saaneita vanhempia, koska tukea tähän erityiseen lapsiperheellistymisen tapaan ei ole muuten tarjolla. Helminauha-hankkeessa on jo nyt olemassa valmiudet tukea sijaissynnytysjärjestelyjen avulla lapsen saaneita perheitä, heidän läheisiään ja sijaissynnytysjärjestelyjen avulla syntyneitä lapsia.
- Tässä selvityksen osiossa puhutaan ikään kuin olisi jo päätetty, että vanhemmuus vahvistetaan adoption eikä hoitosuostumuksen/-sopimuksen pohjalta. Jälkimmäinen tapa on nähdäksemme kuitenkin huomattavasti parempi. Selvityksen myöhemmässä osiossa pohditaan kyllä vanhemmuuden vahvistamista paljon laajemmin. Tämän osion lopussa otetaan esiin kaksi uhkakuvaa – synnyttäjät ei luovu lapsesta tai aiotut vanhemmat eivät ota lasta vastaan. Ensimmäinen uhkakuva jää aina mahdollisuudeksi, jos (kun) säädetään niin, että synnyttäjällä on aina oikeus pitää vanhemmuus itsellään. Kuitenkin selvityksessä mainitaan, että on arveltu, että syyt johtuvat puutteellisesta neuvonnasta tai sijaissynnyttäjän saaman henkisen tuen riittämättömyydestä. Jos sijaissynnyttäjällä on geneettinen linkki lapseen, mahdollisuus kasvaa. Neuvonnalla voidaan vaikuttaa huomattavasti siihen, miten sijaissynnyttäjät asemoi itsensä suhteessa lapseen ja aiottuihin vanhempiin. Jälkimmäinen uhkakuva kyettäisiin täysin estämään, jos vanhemmuus vahvistettaisiin hoitosuostumuksen perusteella.

Korvaukset sijaissynnytyjärjestelyistä

- Synnyttäjälle on pystyttävä korvaamaan aidot kulut ja ansionmenetykset
- Erityisen hyvä, että selvitys tukee ansionmenetystenkin korvaamista.

Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

- Nähdäksemme vanhemmuuden vahvistaminen hoitosuostumuksen/sopimuksen pohjalta olisi huomattavasti parempi tapa kuin adoptio, koska se velvoittaisi aiotut vanhemmat vanhemmuuteen, vaikka synnyttäjää ei voidakaan ennalta määrätä luopumaan lapsesta. Olisi hyvä saada aiotut vanhemmat sitoutettua vanhemmuuteen oikeudellisesti, kun se kerran olisi hoitosuostumuksen/sopimuksen perusteella mahdollista. Täten toinen selvityksen esittämistä perimmäisistä uhkakuvista saataisiin ainakin vältettyä. Tällä tavoin säätäen voitaisiin suojella nimenomaan synnyttäjää häneen kohdistuvasta uhkakuvasta, että hän joutuisi vastoin tahtoaan vanhemmaksi. Esimerkiksi ESHRE:n suosituksen mukaan aiotuista vanhemmista pitäisi tulla lapsen oikeudellisia vanhempia riippumatta esimerkiksi lapsen terveydentilasta.
- Asiasta voisi säätää esimerkiksi niin, että lapsen syntymän jälkeen sijaissynnyttäjällä olisi jonkin mittainen aika ilmoittaa, että haluaakin olla lapsen oikeudellinen vanhempi. Jos tällaista ilmoitusta ei annettaisi, vanhemmuus vahvistettaisiin hoitosuostumuksen/sopimuksen mukaisesti. Adoption 8 viikon harkinta-aika on nähdäksemme näissä tapauksissa liian pitkä aika, mutta esimerkiksi 30 vuorokautta voisi antaa riittävästi harkinnan varaa.
- Avioliitossa olevan synnyttäjän tilanne tulee ratkaista joko luopumalla isyysolettamasta tai jollain muulla lailla. Itsellisen aiotun vanhemman tilanteessa on ratkaistava myös se, miten synnyttäjän oikeudellinen vanhemmuus voidaan päättää, jos/kun se ei pääty perheen sisäisen adoption kautta.
- Hedelmöityshoitolaki kaipaa kokonaisuudistusta ja myös sijaissynnytyksestä säätäminen toisi siihen osaltaan muutoksia. Esimerkiksi selvityksessä mainittu hoitosuostumuksen mahdollistaminen kolmelle osapuolelle, jotta sen mukaan voitaisiin vahvistaa vanhemmuus.
- Hoitosuostumuksen perusteella vahvistetun vanhemmuuden kohdalla selvityksessä pohditaan tuomioistuinten mahdollisuutta ratkaista ristiriitatilanteita esimerkiksi tilanteessa, jossa aiottu vanhempi ei haluaisikaan vahvistaa vanhemmuutta suostumuksen mukaisella tavalla. Näkemyksemme mukaan aiotulle vanhemmalle ei tulisi antaa mitään mahdollisuutta poiketa suostumuksessa määritellyistä vastuista. Vanhemmat eivät voi päästä vastuustaan missään muussakaan tilanteessa.
- Selvityksessä pohditaan, että suostumuksen perusteella viranomaisen vahvistaman vanhemmuuden ja tuomioistuimen adoption nojalla vahvistaman vanhemmuuden välillä voi olla eroa siinä, kuinka hyvin ulkomaat tunnustavat vanhemmuuden. Todennäköisenä pidetään, että tuomioistuimen päätökset tunnustetaan todennäköisemmin kuin viranomaispäätökset. Näkemyksemme mukaan tämä ei kuitenkaan ole riittävä syy luopua vahvistamisen tavasta, joka toisaalta suojaisi synnyttäjää tahdon vastaiselta vanhemmuudelta, ja olisi toisaalta yksinkertaisempi, selkeämpi, ennakoitavampi ja oikeusturvavarmempi kuin adoptio. Pitäisi ennemminkin säätää niin, että tarvittaessa viranomaispäätökselle voi hakea tuomioistuimelta vahvistuspäätöstä.

Ehdotuksen vaikutukset

- On totta, ettei sääntelyn avulla voida täysin estää/ lopettaa ulkomailla toteutettavia sijaissyntyysjärjestelyjä, mutta sen avulla voidaan huolehtia kotimaisten järjestelyjen turvallisuudesta kaikkien osapuolten näkökulmasta ja siitä, että lapsen etu toteutuu.
- Kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset osoittavat, että sijaissyntyysjärjestelyn avulla lapsen saaneet vanhemmat sekä sijaisynnyttäjänä toimivat henkilöt tarvitsevat tukea prosessin eri vaiheissa. Sijaissyntyysääntelyn avulla varmistettaisiin, että tätä tukea olisi tarjolla sekä huolehdittaisiin lapsen oikeuksista ja asemasta.
- Suomessa tulee olla yhdenvertaiset lapsiperheellistymisen mahdollisuudet kaikille lasta toivoville. Tämänhetkinen lainsäädäntö ei mahdollista lapsiperheellistymistä esimerkiksi itsellisille miehille ja kohduttomille henkilöille sekä toistuvista keskenmenoista kärsiville henkilöille. Sijaissyntyysjärjestelyjen sääntely tukisi yhdenvertaisia lapsiperheellistymisen mahdollisuuksia Suomessa.

Muuta kansallisesta mallista

- Yhteenvedon (luku 7) toinen kohta on erittäin vaikeaselkoinen ”aiotut vanhemmat voisivat saada hoitoa terveydellisistä tai biologisista syistä”. Lausetta olisi hyvä konkretisoida tarkemmin, jotta siitä ymmärtäisi, keille kaikille sijaissyntyysjärjestelyt olisivat mahdollisia.

Muuta

Muuta lausuttavaa

Tämä on Sateenkaariperheet ry:n ja Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n yhteinen lausunto.

- On hienoa, että sijaissyntyksen sääntelystä on nyt olemassa tuore selvitys. Harmittavaa on, että selvityksen tekemistä lykättiin niin pitkälle, että vaalikauden aikana ei ehditty käynnistää valmistelua.
- Selvityksessä on erityisen kiitettävää laaja kansainvälinen selvitys sekä se, että se sisältää konkreettisia suuntaviivoja joskus toivottavasti alkavan lainsäädäntötyön pohjaksi. Kiitosta haluamme antaa myös järjestöjen aiheesta tekemän valmistelutyön huomioon.
- Selvitys osoittaa, että säätely on mahdollista ja sillä voidaan parantaa nykytilannetta.
- Suomenmaan Gallupin (2019) mukaan 50 % suomalaisista tukee sijaissyntyysten mahdollistamista Suomessa, kun 20 % vastustaa.

Jämsä Juha

Sateenkaariperheet ry - Lapsettomien yhdistys Simpukka ry (yhteislausunto)